

TILL KARL AUGUST NICANDERS HUNDRAÅRSMINNE

Av fil. d:r FREDRIK VETTERLUND, Stockholm

I ÅR för hundra år sedan gick skalden Karl August Nicander hädan, och han har också alldeles nyligen fått ett monument, d. v. s. en utförlig minnesteckning, en rikhaltig och välbalanserad bok av den unge forskaren doktor Gunnar Lokrantz. Av sin samtid var ju Nicander i allmänhet överskattad och sammanställd med de stora ursprungliga romantiska skalderna, medan hans mesta poesi i verkligheten blott övertager ett blomsterspråk, som hos honom blir banalt och epigonromantiskt; dock låt oss skyndsamt tillägga, att han har en liten handfull dikter, som alltid skola räknas bland vår sångskatts klenoder — visst inte bara den allmänt erkända »Vågen».

På senare tid har man nog ensidigt dröjt vid hans slapphet och svaghet och väl även något underskattat hans intellektuella resurser. Ett skarpt huvud var han ju ingalunda, men att kunna tillägna sig tyska och italienska språken så intimt, att man diktar på dem obehindrat, visar ej på klen förståndsbeväring. Och man tänker ånyo på yttrandet av en stor man, som nog annars överskattade honom men för vars intuition angående poesi man torde böra ha respekt: Nicander är inte så obetydlig som herrarna tro.

D:r Gunnar Lokrantz ser med egna ögon, och hade än hans rent poetiska analys bort vara fyligare på sina ställen (t. ex. angående de beundransvärda stroferna om Venedig), så ratar han klichéartade omdömen både i den ena och den andra riktningen. Han ger över huvud en saklig teckning av den i det hela älskvärde och av ödet missgynnade poeten.

Hans bok skall inte vidare avhandlas här, men jag vill utfylla en liten passus, som Lokrantz ej ansett ge anledning till vidare kommentar. Den rör Nicanders sista år, då han medverkade som textredaktör i planschverket »Pittoreskt Universum eller Taflor ur hela den kända Verlden» — svensk översättning av ett tyskt

Meyers Universum, vars stålstick med fint förtonande luftrymder skaffat det stor utbredning i Tyskland och annorstädes. »Texten bearbetad», står det i den svenska upplagans första band, av K. A. Nicander, sedermera med tillägget »efter dess frånfälle av G. H. Mellin m. fl.» — novellisten och poeten G. H. Mellin var en av Nicanders närmaste och bästa vänner.

Man vet att Nicander, trots sin betryckta ekonomiska ställning dessa sina sista år, i början ej var vidare hågad att åtaga sig arbetet i fråga: att skriva om de mer eller mindre berömda utsikter, landskap, historiska slott, kyrkor och exotiska orter o. s. v. som stålsticken föreställde, särdeles icke ifall han skulle bindas av originalets tyska text. »I de flesta fall», skriver Lokrantz, »är dock Nicanders arbete översättning eller tillrättaläggande av den tyska texten för den svenska versionen. Men när det är fråga om bildmaterial, som anknyter till platser, vilka Nicander själv sett under sin resa genom Tyskland och Italien, underlåter han i allmänhet icke att framlägga sina personliga intryck.» Så mycken konst- och isynnerhet naturglädje hade han haft under denna resa, att det snarast bör ha blivit honom en njutning att än en gång uppleva intrycken därifrån.

Vad jag nu närmast vill framhålla är Nicanders sannolika författarskap även till några dikter, vilka stå som motto eller rentav inflätade i prosatexten. Som de tillkommit *sedan* han utgav sin sista diktsamling, kunna de ej finnas i någon hans bok, och eftervärlden har ej heller brytt sig om att identifiera dem.

Redan i den tyska förebilden, som jag inte sett, hade kanske varje uppsats något motto, ett ordspråk, ett uttalande, ett verscitat från någon känd poet o. s. v., och ett antal av dem har Nicander sannolikt då behållit. De finnas på flera språk, tyska, franska, engelska, italienska, spanska, latin och grekiska — även på svenska; men dem måste ju den svenske bearbetaren ha tillsatt, verser av Tegnér, Geijer, Vitalis m. fl. och en mystisk pseudonym Anonymus. Bland utlänningar favoriseras Byron så mycket, att man härvidlag vill räkna med Nicanders personliga betagenhet av honom och hans poesi. Till bilder av Cordova, av Gibraltar, icke minst av borgar utmed Rhen anföras mycket vackra strofer från Childe Harold, som torde ha tillhört Nicanders favoritläsning. En gång brukar vår svenske poet ett stycke av sin egen tidigare översättning ur Childe Harolds Rhenfärd men skriver här endast »efter Byron»:

Du stolta Rhen, mildt gungande och klara,
Välsignade och vördnadsvärda flod,
Hvars stränder skulle evigt sköna vara,
Om icke menskan, i sitt öfvermod,
Befläckat dem med aska och med blod.
Sig himlen sjelf till jorden stilla sänker
Och på din rena spegel vaggad blänker. —
Du renar allt, der du din gördel drar;
Men Minnets dystra dröm — den sköljer du ej klar.

Strofen är här sammansatt ur tvenne. Nicander ger också motton ur annan Byronsposi, och inne i texterna anspelar han ibland på den fascinerande engelske lorden. Något härav kan ju ha funnits hos Meyer men i det hela synes det ha en personlig not.

Några gånger, som motto eller inne i texten, anför Nicander strofer ur Schillers ballad Ritter Toggenburg i egen tolkning utan att nämna sig som tolk; *en* gång gör han uttryckligen ett citat ur »Nicanders Hesperider».

Men den mystiska pseudonym jag nämnde, som kallas Anonymus, tror jag är han själv. Den förekommer å tre mottostrofer.

Den första gäller en bild av »Kejserliga Sommar-Palatset vid Nanking i China» och lyder:

— — chinesen, i sin sköna graf,
Är lefvande ännu; — en stelnad bildnings slaf
Kan aldrig tidens friska frukter smaka. —
Han är den samme nu, som för tretusen år,
Och hvilat så förnöjd. Om någon gång han går,
Så går han ej framåt — men väl tillbaka.

Mot konventionella historiska klichéer utvecklade Nicander ingen skepsis, och den relativa sanning, som kan finnas i talesättet om Kinas tretusen-åriga oföränderlighet, ter sig här som absolut. Även slutradernas naivt tvärsäkra påstående synes mig teckna honom. Ingenting motsäger att strofen kan vara av honom ehuru den ej finnes i hans utgivna dikter.

Nästa Anonymusmotto gäller staden Innsbruck och lyder:

Högt i vilda Alpens bygder
Herden lefver frisk och säll.
Flit och fromhet, stilla dygder
Hägna skönt hans låga tjäll.
Jägaren, på fjellens spetsar,
Ilar, full af kraft och mod,
Följer örnens stolta kretsar,
Fäller honom med sitt lod:

Hornet re'n från klippan klingar:
Och ur dalen tärnans röst
Sig till jägarns möte svingar: —
Snart hon hvilar vid hans bröst.

Verserna äro ju helt slätstrukna som så många nicanderska verser, deras innehåll de allmänna »poetiska» talesätten om konventionella herdars lugna och jägares bragdfulla liv. Nicander hade själv aldrig besökt Innsbruck eller över huvud Tyrolen; hans resa *till* Italien hade gått genom Schweiz och hans resa därifrån över Triest till Wien. Men herdar och jägare har han mött i Schweiz, och den anförda strofen äger intet som ej kunde vara hämtat ifrån detta land — eller rättare från vilket kulisslandskap som helst, föreställande ett Schweiz eller ett Tyrolen med operettjägare och operettherdar.

Av verklig skönhet är däremot »Anonymus»-strofen om Trident, det ryktbara kyrkomötets stad, där mellan 1545 och 1563 den katolska kyrkan en gång samlat sina krafter för att slå ned reformationen. Strofen synes mig ha en positivt nicandersk klang sådan denna är när den är bäst, både i anslaget åskdigert hotfulla ståtlighet och än mer i slutradernas betagenhet av naturens ro som glasklart klingar ut i stor stilla harmoni. Har Nicander icke skrivit denna strof, är »Anonymus» sannerligen en hans nära andlige frände. Se här strofen:

Fordom kyrkans höga fäder höllo,
Inom dessa murar, stränga råd.
Bannets heta blixtar öfverfölla
Menskoandens frihet, utan nåd.
Skingrad nu är fanatismens villa,
Brutet tankens ok och känslans band.
Lifvets klara bölja klingar stilla
Mot naturens blomsterstrand.

Pseudonymen förekommer blott i verkets första band. I de senare, som utgivits efter Nicanders död, är den borta.

Men utom dessa mottodikter innehåller *Pittoreskt Universum* också dikter inne i själva texten, som torde vara av Nicander, ehuru de ej upptagits i hans samlade verk.

Samma skildring av ett par borgar vid Rhen, Liebenstein och Sternfels, som Nicander försett med ovan anförda egenhändigt översatta Byronstrof, avslutas med dessa prosarader och detta långa poem:

»Må det nu tillåtas oss att, okonstladt och anspråkslöst, förtälja en i dessa trakter gängse Saga, hvilken här får gälla för en beskrifning på de eljest obeskrifliga slottsruinerna:

De två Bröderna.

<i>Liebenstein</i> en herre ägde, Tvenne söner ock dertill; — Fosterdottern öfvervägde Allt hvad dikten nämna vill.	Menskan handlar ofta galet, Då hon tror sig göra bäst. Flickan, fast än brydd för valet, Älskade den äldre mest.
Alla älskades men skämdes Icke bort i modrens famn. <i>Rudolf</i> äldre sonen nämndes; <i>Albrecht</i> var den andres namn.	Det blev hemskt på slottet. Ingen Glädje mer förspörjes der. Bruten är familjeringen, Ty dess prydnad borta är.
»Tvenne bröder — det är vådligt — Begge älska henne ju. — <i>En</i> skall vinna — säg, hvad rådligt Är — säg ut! hvad tycker du?...»	En förlofning dock här firas — Grannt men dystert firas han; Uti kransarna, som viras, Ingen blomma trifvas kan.
Borgherrn talte till sin maka; — Borgfrun svarade så här: »Låt oss allas väl bevaka: <i>En</i> af dem är henne kär.» —	Fadern byggde upp ett fäste, Der de unga skulle bo: Snart det blef dock örnars näste; Menskor finga der ej ro.
Flickan kallades <i>Elisa</i> — Skön hon var som Söderns vår. — Tvenne bröst hon ej kan lisa: Hon om bådass hjertan rår.	<i>Sternfels</i> han det slottet kallar, Stjernors granne ock det var. Doft i hvalfven echo skallar — Minnenass orakelsvar.
Men den äldre brodern sade Till sin yngre bror, en qväll: »Broder! låt oss vara glade! — Du har rätt att vara säll.	Korssets ljusa fana blänker, Och vår brudgum ser dess glans, Han på helga grafven tänker Mer än på sin bröllopskrans.
Jag har sett hur dina blickar Mötte jemt <i>Elisas</i> blick: Jag har sett hur mildt hon nickar, Då du kom, och när jag gick.» —	Också han tar svärd i handen, Kysser, lugn, sin sköna brud, Vandrar hän till Österlanden Att försona sig med Gud.
Och han lemna fadersborgen, — (Det är tungt att lemna den) — Irrar kring. Allena sorgen Följde honom som en vän.	Gamle fadern såg med smärta Sista stödet flykta bort: Sorgset brast hans trogna hjerta — Makan följde inom kort.
Kärleks rena, milda dager Re'n för honom slocknad är; Nu han söker ärans lager, Ställer sig i <i>Kejsarns</i> här.	<i>Rudolf</i> , dyster, återvänder Till sin faders öde borg, Trycker stum <i>Elisas</i> händer: Hon var trösten i hans sorg.

Till Karl August Nicanders hundraårsminne

Men det var blott syskonbandet, Som förenade de två. Fjerran hän till helga landet Brudens tysta suckar gå:	Och den Gud, som sig förbarmar, Vill ej skåda brödrablod.» — Albrecht, i sin broders armar, Störtar med en tåreflod.
»Skynda hem, min brudgum! Många Strider har jag härdat ut. Väntans stunder äro långa: — Kanske sviker jag till slut.»	<i>Thisbe</i> med en älskling flydde; — Hon, som Albrecht, hade fler. Herrans bud Elisa lydde: Henne ingen återser.
Albrecht kom; och en Grekinna Följde med, hans maka re'n. — Många brudar kan du finna När du öfvergifvit en.	Bröderna gemensamt buro Minnets gärd åt mor och far, Och en ed högtidligt svuro. — Kort, men kraftig eden var:
Rudolf hand på svärdet lade, Kastade sin handske ner Svärdet drog han — och han sade: »Du är ej min broder mer.»	<i>Rudolf, Albrecht lofva, svära Att ej qvinnoanlet se: Lefva blott för Herrans ära: Gud! dertill din nåd oss ge!</i>
Men Elisa stilla träder Som en engel mellan dem: »Bloden icke mina kläder! Veten, klostret är mitt hem!	Vålnadslika minnen logo Stundom genom molnen fram. — Snart de tvenne bröder dogo Som de siste av sin stam.

Ett tuppfjät till — och man vore inne i det spexparodiska. Om denna klena romans är av Nicander själv eller tilläventyrs översatt av honom efter något tyskt original vill jag ej avgöra, men det första är det vida troligare. Släpigt utdragen, utan nerv och patos, ett rent museum av slitna vändningar och motiv och knappast ett poetiskt ställe — det skulle vara att i Albrechts och Elisäs förlovningskransar ingen blomma kunde trivas — betecknar den Nicanders yttersta nedgångsperiod och har lyckligen undgått att komma med i skrifterna. Att den bygger på en i trakten gängse sägen, betygar den själv, och det finnes en senare och åtskilligt bättre svensk dikt efter samma sägen och från samma nejd i tidskriften Nu 1875 av en vida mindre känd skald än Nicander; en dikt kallad »Hildegard» av Rolf Esbjörnsson — vem var det? Den här ovan ur Pittoreskt Universum avtryckta dikten är tydligen formad efter den på Nicanders tid gängse tyska romantiska balladpoesin. Jag tillägger blott att de besjungna Rhenborgarna Sternfels och Liebenstein höra till det i Pittoreskt Universum, som Nicander själv har sett och omtalat i sina reseminnen.

En uppsats om Korint har ett motto »efter Pindarus», vars försvenskning genom någon mellanhand jag ej vet om man bör tillskriva Nicander; däremot äro ett par avslutande strofer sannolikast av honom. Jag påminner om hans hänförelse för Grekland, som nu sedan ett årtionde var fritt. I Korint hade man byggt en fästning, kallad Akropolis, vilken, enligt bildens text, ansågs »näst Nauplia som landets tillförlitligaste vapenplats». I anledning därav sjunger den svenske poeten:

Man bygger fästen och man reser stoder,
Och snart förvandlas de till stoft och grus.
Men *Åran*, alla stora dygders moder,
Kan också bygga. Hon sig rest ett hus,
Som trotsar molnens blix och jordens floder,
Ty det är bygd af *ljus* — af idel ljus.
Inom dess murar tryggt de trogna samlas alla.
Det fästet står, fastän de andra falla.

O *Hellas!* Segerns land! — Europas ära
Och världens stolthet — dina fästen glöm!
De mäktiga ej din oväns makt förfära:
Men dina gamla fäders bragder göm!
Af dem ännu du mycket skönt kan lära:
De hämma säkrast orons vilda ström.
Tänk, *Hellas'* nya folk! på dem med kraftfullt sinne!
Du lefver blott utaf ditt stora minne.

Man får ju hoppas att grekerna tagit Nicanders välvisa råd ad notam.

Även de frejdade sulioterna beundrades av honom liksom av hela samtiden för sin kamp mot turkarna, och i en uppsats om Suli har han insatt ett stycke av sin tidigare stora dikt om sulioternas hjälte Markos Botzaris utan att signera den som sin, vilket ju ökar sannolikheten att även andra osignerade stycken äro av honom.

Likaså är »Heliga grafven i Jerusalem» insatt osignerad ehuru den bevisligen är hans, ty som »Korsets tro» finns den med få ändringar i hans dikter, och Lokrantz analyserar den i sin bok. En slutstrof i Pittoreskt Universum är emellertid inte med i dikterna:

Så vandren fort, I trogne! bären stafven
Med tålmod, i stark fast tröttad hand!
Ert mål är stort, är högt. Den Helga Grafven
Är enda vägen till de sällas land.

Till Karl August Nicanders hundraårsminne

Det är ej nog att sträfva och arbeta
Och knäppa visdom ur ett hårdnadt skal; —
Vi måste *tro: den* sanning fån I veta
I Josaphats profetiskt sköna dal.

Årgångens sista bild är en utsikt över Betlehem; den heliga nattens stjärna lyser där. Uppsatsens sista ord äro:

»Då nu Julhelgen, alla Christnas högtid, är för handen, sluta vi denna årgångs sista häfte med ett par verser, hvilka, utan anspråk författade, må gälla såsom enkel förklaring öfver planchen:

Stjernan öfver Bethlehem
Strålar ned i våra hjertan.
Lugnar stormen, dämpar smärtan,
Visar oss vårt rätta hem.
Hon har lyst i långa tider,
Stiftat frid i många strider.
Hon förklarar stoftets jord,
Hon är evig som Guds ord.

Mörkrets furstar hon förgör,
Tröstar den, som ädelt klagar.
Hon förljufvar lifvets dagar
Och hugsvalar dem som dör.
Hvad gör det om sorger rubba
Några stunders lugn? En krubba —
Christi krubba — ser du den —
Kommer nog ditt lugn igen.»

Detta är givetvis av Nicander själv och verkligen så till vida anspråkslöst, som det icke innehåller annat än vad som otaliga gånger säges i religiös lyrik, ej heller säger det på något märkligt sätt. Men sin plats här på sitt ställe kan man ju hävda att det försvarar.

I nästa band, det sista vari Nicander deltog, finns en teckning av Gripsholm, där vår skald inryckt sin gamla »runa» om Gripsholms tragiske kungafånge Erik XIV. Han kallar själv denna dikt »troligen redan förgäten» (och nämner ej sig själv som författare). Men däri misstog han sig. »Erik Vasas runa» hör ju till Nicanders allra bästa och minst »anonyma» poesi; den torde något ha bidragit till svenska folkets gängse uppfattning av den olycklige fursten och är väl en av de få Nicanders dikter, som kunna kallas direkt fascinerande.

Pittoreskt Universum ger även en bild av Örbyhus slott, där

Fredrik Vetterlund

Erik XIV dog, och även till den finnas anonyma verser. Deras stil liknar emellertid ej Nicanders; de äro icke framstående men ha en viss förständig samling och lugn jämvikt, som ej utmärker honom; å andra sidan tyckas de mig sakna den äkta poetens känslodallrande nerv, som Nicander äger även i sin svagare produktion. De äro också bevisligen av G. H. Mellin, som vid vännens frånfälle övertog verkets textredaktion. De utgöra nämligen slutet på en Erik den fjortonde-monolog, som återfinnes i Mellins dikter.

Härmed har jag slutat redogörelsen för den anonyma poesi av Nicander som jag tror mig ha funnit i Pittoreskt Universum. Med undantag av den sköna strofen om Trident lägger den ingenting till hans ära. Men den åsyftade ej heller annat än att blygsamt försvinna i prosatexten till de vackra bilderna.